

ընթացում, ետևէ եղաւ նաեւ բազմացը-
նելու իր վարժատանը մէջ հարկաւոր
գրքերը, և 1259^{ին} գրքատուն մը շի-
նեց, որուն մէջ հազարէն աւելի ձեռա-
գիր գիրք կը գտնուէր որ նոյն ատե-
նուան համար մեծ բան էր, որոնք եր-
սուն հազար լիրայէն աւելի կ'արժէին,
և քիչ ատենէն աւելի ալ շատցաւ :

Հոբերդոս այս իրեն Ղստուածա-
բանի վարժարանը կարգաւորելէն ետ-
քը ուրիշ մըն ալ հաստատեց նախնա-
կան գիտութեանց և իմաստասիրու-
թեան համար, որ կոչուեցաւ Փոքր Սոր-
բոն : Բարիզու եկեղեցւոյն կանոնի-
կոսը եղաւ 1258^{ին} : Իր ամէն բանը ըն-
կերութեան թողուց և սրբութեամբ
վախճանեցաւ Բարիզու մէջ 1274^{ին}
() ցոստ . 15^{ին}, 73 տարուան : Շատ
տեսակ գրութեանքներ ալ թողուց Հո-
բերդոս, որոնցմէ ոմանք տպուեցան .
մնացածներն ալ Սորբոնեան գրքատունն
են . իր դրած կանոնները որոնք 38 յո-
դուածի մէջ կ'ամփոփուին մինչև հիմայ
կեցած են, ու կրնայ ըսուիլ թէ ընկե-
րութեան ոգին էին : Ենչպէս ըսինք՝ աս
Սիաբանութեան անդամներուն մէջ
եղբայրական հաւասարութիւն մը կը
տիրէր . իրենց հին սովորութեանցը վը-
րայ հաստատուն մեծարանքը ու ճշմա-
րիտ եկեղեցական ոգի մը զիրենք պատ-
կաւելի կ'ընէր ամենուն առջև : Բոնց-
մէ ելան չորս դար ետևէ ետև խել մը
մեծահամբաւ աստուածաբաններ, ո-
րոնք թէ իրենց բարեկրօն վարուքը և
թէ գիտութեամբը եկեղեցւոյ ու հա-
ւատոյ ախոյեաններն եղան, բարոյա-
կանի պահպան, հաւատացելոյ շինու-
թիւն, տղայոց կրթութիւն ու բան-
տարգեալ թշուառաց՝ միսթարութիւն.
վասն զի աս ընկերութեան տիտուր բայց
գլխաւոր պաշտօններէն մէկն ալ մահու
դատապարտեալ յանցաւորաց կրօնա-
կան օգնութիւնները մատուցանելն էր .

Երանք համարձակ վկայել, Պեր-
ժիէի հետ, թէ Եկեղեցւոյ մէջ երե-
ցած բոլոր միաբանութիւններուն մէջ
ասոր պէս արդիւնաւոր ու երևելի քիչ
տեսնուած է : Եւ ահա այսպիսի մէկ

միաբանութիւն մըն էր զոր Վաղղիոյ
խռովութիւնը իր ահագին ալեացը տակ
առաւ ծածկեց, հետը մէկտեղ Վաղ-
ղիոյ ճշմարիտ մէկ պարծանքն ալ : Եւ
խախնամութիւնը՝ Երբէն և կայսեր
պահած ըլլալով նորէն Վաղղիոյ դար-
ձնելը իր կորսնցուցած էական մէկ
փառքն ալ :

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿ

Երիտասարդն Մակարայ վանաց :

Հայաստանի կիսաւեր կամ ամայի
վանքերուն մէջ անուանիներէն մէկն
ալ է Սակարայ վանքն, Հաղբատայ և
Սանահինէ ոչ շատ հեռու, բարձր լե-
րան մը գագաթը, քարաշէն, սիրուն
փորուածքներով, չորս դին պատած ան
տառներով և ջրերու հեղեղներով :
Եկեղեցւոյն մէջ սովորական նուիրա-
տուաց արձանագիրներէն զատ, կայ այս
արձանս ալ .

« Եւս մեր գիր յիշատակի՝ սահմա-
նեալ լինի երիտասարդին, որ 'ի բա-
զում որոգայթից նեղեալ դիմեցաւ
յ Ղստուածածինս . և 'ի նոյն օր յան-
կարծակի հասեալ հրաման յարար-
էն՝ անկեալ յերիվարէն ել 'ի կեն-
ցաղոյս . և եթող կսկիծ ծնողաց և
ամուսնոյն . և նոքա ետուն զգէնս
նորա յ Ղստուածածինս : Վաւիթ
(հայր) եւ միաբանքս ետուն նորա
ժամ 'ի տաւնի Հոգւոյ գալստեան » :

Եւս արձանագրիս ընթերցուածը
ազգած է մեր աշակերտներէն մէկուն
հետեւեալ գրութիւնս :

Զգին քնան միտք իմ կարօտեալք
յանտառն լին, որոյ տիրազգեաց միայ-
նութիւն բերէ ինձ սուրբ միսթարու-
թիւն, և անլրդով լուծիւն նորա ծա-
ւալէ զիղձս սրտիս և զձայն հառաչա-
նաց իմոց : Եւ ծառք հինաւուրցք՝
ծնունդք պարարտացեալ հողոյ, սփռեն
յերկիր զծանրացեալ ոստս և ծածկեն
զլոյս արեւուն և զձանապարհ պանդրիս

տին, անդ հողմունք քաղցրածաւալք
շնչէն յաճախ, և զմայրիս քործի առեալ՝
երբեմն հեշտալուրս և երբեմն ահա-
ւորս նուագեն. անտի հնչին շառաչիւնք
յորդահոսան աղբերց, որոց սկիզբն
ծածկի 'ի խորս անհեղեղ ժայռից, և
գեղեցկապտոյտ սահեալ ոռոգեն զծե-
րացեալ արմատս և դայեկեն զմատա-
ղաբոյս: Ընդ յեզերս նորին կանգնեալ
կայ նշան խաչին, պաշտեալ երբեմն 'ի
ճգնազգեաց կրօնաւորաց, որ եռանդուն
յիշատակօք վառեալ զմիտս մարդոյ,
բերելով նմա միանգամայն և երկիւղ
և պատկառանս, բարձրացուցանէ զնա
'ի վեր առ Բարիչն իւր:

Ո՛վ բնակարան վսեմ, լուռ, տխուր
և մթին: Բայտքիկ ահա մերթ զիս
յապուշ կրթեն, մերթ յերկիւղ ար-
կանեն և մերթ զուարթացուցանեն:
Ընտան, սիրեմ ես իօսիլ ընդ քեզ ա-
ռանձին, ուսո՛ ինձ ուրեմն զլեզու բնու-
թեան, և թէ չիցեմ բաւական, առ գո-
նեա՛ 'ի քեզ զսիրտս զգայուն, ընկալ
զսա և յագեցո զփափաքս սորա: Բայլ
կրկին ինձ յաւելուն զարմանք և զգաց-
մունք, եթէ յանկարծ ծերունի ոմն
ծանրաւաստակ 'ի մօտակաց վանաց,
որ կառուցեալ կայ գեղեցկադիր 'ի սար
բարձրաբերձ լերին, պարզեալ զճա-
կատ, ալեօք սպիտակ, քաղցր և յստակ
ձայնիւ յուշիկս անդ ճեմիցի աղօթե-
լով: Բայն է Ս անքն Ս՝ակարայ, որ 'ի
վաղնջուց կանգնեալ է 'ի նուէր պաշտ-
պանութեան Բմենակոյս Սօրն, իբր
իշխան անտառաց վերամբարձեալ, և
միաբանակեացք նորին գեղազարդիչք
են ամայի վայրացս, և անհանգիստ
մրմունջք սուրբ երգոց նոցա՝ զլու-
թիւն մայրեացս խափանեն:

Բայլ ո՛վ իցէ դա՛ որ հեծեալ 'ի խրոխտ
երիվար փոյթ ընթաց յառաջ դիմէ. փայ-
լէ աշխոյժ երիտասարդական 'ի դէմն նո-
րա, գեղեցկագանգուր վարսք նորա յու-
սոցն 'ի վայր իջանեն, 'ի զէն պնդեալ
քաջակազմ, և զգեցեալ զբահս որ փայլ
'ի փայլ վառին 'ի նշուլիցն արևու. փա-
խուցեալ անշուշտ յաշխարհածուփ հող-
մոց փութայ խնդրել ապաստանարան

անքոյթ, ուր անցուսցէ զաւուրս յան-
դորութեան: Պատանի դու, ուստի
դիմեալ գաս. փորձեցե՛ր զաշխարհ, ե-
թէ աշխարհ զքեզ փորձեաց. ո՞ ստի-
պեաց զքեզ թողուլ զնա և մերկանալ
զփառս զինուց և քաջութեան, և զգե-
նուլ զհանդերձ վշտաց, և տալ զքեզ 'ի
լուծ կրօնաւորութեան: Ուստի թու-
ցեալ նետն այն յանկարծ խոցեաց զսիրտ
քո կարեւել. — յերկնից ձգեաց զնետն
այն սիրոյ հրեշտակն Սուսանաց, և
զքեզ զոհեալ, դասեցոյց 'ի գունդս ե-
րանելեաց. այսուհետեւ կամիս և դու
թողուլ անդր 'ի բաց զսէր երկրային և
առնուլ զհամբոյր ամբիծ սիրոյ:
Բայլ զինչ. զի այսպէս փութով կոչէ
զքեզ յերկինս. արդեօք ընկալա՛ւ ըզ-
միայնանալ քո սրտիւ. բաւական հա-
մարեցաւ զխոնարհաբուխ արտասուս
աչաց քոց և զդարձ քո միայն 'ի շաւիղն
արդարութեան: Եւ անդէն յեր-
կիր անկեալ, որպէս ծաղիկ անանունդ
և հարեալ յարևէ, անմուռնչ կացեր
յաւիտեան. մեռա՛ր միայնակ, ոչ զոք
ունելով քեզ 'ի մխիթարութիւն, բայց
միայն զյոյս երկնից:

Վանի սուգ զգեցցին սիրտք սիրե-
լեաց քոց, եթէ եկեալ գտցեն զքեզ՝
աստ տարածեալ ընդ ստուերաւ մա-
հուն. յարտօսր գթութեան թացցեն
զքեզ և ողբասցեն զպատենեկութիւն
քո՝ որ ոչ բերկրեցաւ և ոչ խնդաց, այլ
տխրութիւն և ցաւ լոկ եթող 'ի յիշա-
տակ նոցա: Սայր քո՝ որ մնոյցն զքեզ
գթով եկեալ 'ի խնդիր որդւոյն, տե-
սանել 'ի վանս անդ՝ ուր կարծէր զքեզ
հասեալ և կրօնաւորեալ, գտցէ զքեզ
անկեալ 'ի ճանապարհին անշունչ, և
զմարմինդ թողեալ անթաղ: Ս՛հ, քա-
նի սուգ և դառնութիւն զգայցէ յայն-
ժամ սիրտն մայրենի, և որպիսի յու-
սակտուր խորհուրդք պատեսցեն զնա. 'ի
վերայ լանջաց քոց անկեալ լացցէ զթը-
շուառ բաղդ քո՝ որ այսպէս դառնացու-
ցանէ զնա: Ո՛վ մահ անգութ, որ զմա-
նուկ և զծեր 'ի միասին առեալ տանիս
'ի խորս շիրմին, եթէ գիտէիր քանի
մեծ է սէր մայրենի, և քանի առաւել

կակիծ սրտի նորա, և դու իսկ յայնժամ
ժուժել չէիր բաւական :

Եւ յայսպիսի դառն վիշտս զինչ
այլ կացցէ նմա մխիթար՝ որ զորդին
իւր կորոյս սիրեցեալ, զոր խնդրեսցէ
հնարս առ 'ի զսուգ անձին սփոփել :
Ժողովեալ զզէնս և զզարդ նորա՝ տանի
'ի վանան ուր հանդերձեալ էր գնալ որ-
դին, և եդեալ 'ի վերայ սրբազան սե-
ղանոյ Տիրամօրն՝ ընծայէ նմա այսպէս
ասելով. « Կարօտացաւ որդեակն իմ
գալ այսր և ընծայել քեզ զայսոսիկ,
այլ ոչ կարաց կատարել զուխտ սրտին .
և ահա ես ինքն գամ փոխանակ նորա
բերել և նուիրել քեզ զզէնս նորին ան-
յաղթս . արդ խոնարհեաց դու 'ի բար-
ձանց, մի մերժեր, և ընկալ զսոսա,
որով բազում անգամ պարտեալ վանեաց
նա զհակառակորդս քաջութեամբ բազ-
կին : Եւ օգնականութեամբ միայն
զխոտորեալ ընթացս կենաց իւրոց ուղ-
ղեաց, դու բացեալ հեղեր 'ի միտս
նորա զաղբիւրս շնորհաց քոց, որով ե-
հար և խորտակեաց նա զփառս և առ-
ոտն հարեալ արհամարհեաց զաշխարհ .
և դու խնամեցեր զնա գթով, առաւել
քան զիս, ո՞վ Սայր գերագոյն . և նո-
րասքանչ մահուամբս փոխեալ 'ի սիրե-
լեաց քո խառնեցեր դասս » :

ՄԿ . ԱՃԵՄԵԱՆ
ՍԷ . ՌԻՄԻ . ՎԱՐԺ .

ՃԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Կրակ . և սկիզբն Հրախաղաղութեանց :

Հիները արուեստական կրակը չէին
ճանչնար . հրախաղութիւնը նոր գիւտ
մըն է, և թէ որ հիները կը գործա-
ծէին ալ կրակ իրենց տօներուն մէջ,
կրօնական դիտմամբ միայն էր :

Կրակը առջի դարերուն մէջ նշան
մըն էր յարգանաց, կամ վախու առիթ
մը : Եստուած ալ այս կերպերով ինքը
զինքը յայտնեց մարդկան . սուրբ Վրոյ
մէջ երբեմն կը նմանցընէ զինքը բորբո-

քեալ կրակի մը՝ իր սրբութիւնն ու
մաքրութիւնը յայտնելու համար . եր-
բեմն ալ բռնկած թուփի մը պէս կ'ե-
րեայ, իմացընելու համար որ լափող
կրակի մը պէս ահաւոր է : Կարձեալ
երբեմն ծծումբ կ'անձրեւէ . և երբեմն
խօսելէն առաջ փայլակներով ժողովըր-
դեան ուշադրութիւնը իրեն կը քաշէ :

Կրակը երբեմն ալ վսեմութեան նը-
շան էր . ինչպէս Եստուած 'ի նշան ա-
ռաջնորդութիւն իր ժողովրդեանը՝ կրա-
կէ սիւն մը կը քաջընէր անոր առջևէն :
Թերեւս ասկէ շարժած Եփոյ թագա-
ւորներն ալ՝ Հերոդոտոսի ըսածին նայե-
լով՝ իրենց առջևէն այսպիսի վսեմու-
թեան նշան մը տանել կու տային, այս-
ինքն կրակ : Եւս կրակները, ըստ Կուր-
տիոսի, սուրբ և յաւիտենական կը սե-
պուէին, և բանակին դիմացէն կը տա-
րուէին արծրթէ պղտի սեղաններու
վրայ . մոգերն ալ միատեղ կ'երթային
իրենց խորհրդական երգերն երգելով :

Հռովմայեցւոյ մէջ ալ կրակը վսե-
մութեան նշան էր, և իրենց տօնից
մէջ կը մտցընէին՝ աւելի կրօնական հան-
դիսի համար քան թէ զուարճութեց :
Կրակը միշտ իբրեւ ամենէն պատշաճ և
սրբազան նիւթը զօհից համար կը սե-
պուէր . այս բանիս մէջ Եբրայեցւոյ
կը նմանէին, և մեծ հոգով վառ կրակ
մը պահել կու տային Սեստեան կու-
սանաց : Սերվիոս, Հռովմայ առաջին
եօթը թագաւորներէն մէկը, պատուի-
րեր էր որ Խաալիոյ ամէն քաղաքաց հրա-
պարակներուն մէջ օր մը՝ վարուցանի
կամ հնձուց ժամանակը՝ յարգի կրակ
մը վառուի, ու նոյն օրը իբրեւ սրբազան
ամենքը հանգիստ առնեն :

Յոյները կանթեղներ կը վառէին 'ի
պատիւ Լթենասայ անոր տօնին օրը,
որ իրենց ձէթ հնարեր էր՝ նոյնպէս 'ի
պատիւ Հեփեստոսի՝ որ կանթեղ հնա-
րեր էր . և Պրոմէթէոսի, որ երկնքէն
զողցած կրակովը իրենց մեծ ծառայու-
թիւնը ըրեր էր : Սերիշ հանգէս մըն ալ
կը կատարէին 'ի պատիւ Բաքոսի մեծ